

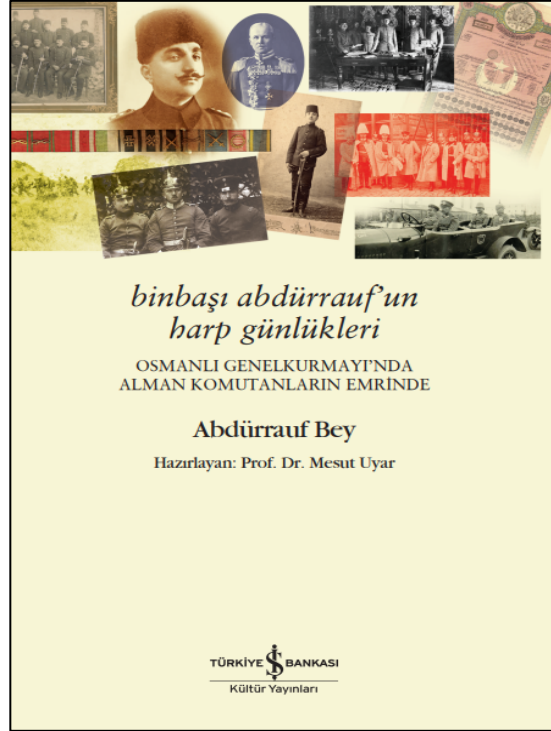
TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)

Uluslararası Hakemli Dergi Yıl: 2024/Bahar, Sayı: 6

ISSN 2792-0879

Mesut UYAR, “Binbaşı Abdürrauf’un Harp Günlükleri; Osmanlı Genelkurmayı’nda Alman Komutanların Emrinde”. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2022, ISBN: 978-625-429-124-1. 176 s.*

Samet YILDIZ**

Tarih, pek çok hususu bünyesinde barındıran bir ilimdir. Bu gerekçeyle; ele alınan bir tarihî olay veya olguyu hakkıyla irdeleyebilmek adına, pek çok ilimden ve kaynaktan yararlanılması gerekmektedir. Özellikle çalışma konusunun dâhil olduğu döneme ait birincil kaynaklar, yapılan çalışmayı daha değerli ve daha canlı kılmaktadırlar. Tabletler, arşiv belgeleri, tasvir ve gravürler, fotoğraflar, kitabeler vb. birincil kaynaklar arasında, günlükler ve hâtıralar da bulunmaktadır.

Bir kişinin gün içerisinde yaptığı icraatı ve hissettiği duyguları aktaran esere “günlük” denir. Günlükte aktarılan olay, durum veya duygu, aktaran kişinin bizâtili yaşadığı, şahit olduğu veya hissettiği hususların yansımasıdır. Günlük ve hâtıra gibi eserlerin öznel olarak ve birinci tekil şahıs eki

* Geliş tarihi: 25.02.2024

Kabul Tarihi: 24.03.2024

Atf: Yıldız, S. (2024). Mesut UYAR “Binbaşı Abdürrauf’un Harp Günlükleri; Osmanlı Genelkurmayı’nda Alman Komutanların Emrinde”. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2022, ISBN: 978-625-429-124-1. 176 s. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 6: 63-68.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İZMİR/ TÜRKİYE. E-Posta: sametyildiz.iletisim@gmail.com ORCID: 0000-0003-4098-2718.

kullanılarak yazılması da bu sebeptendir. Aktardığı hususların birincil derecede muhatabı olunması ve sıklıkla müellifin duygu ve düşüncelerini içermesi, günlük ve hâtıranın diğer birincil kaynaklardan ayrılmasına zemin hazırlar. Bu yüzden; zikredilen eserler, yazıldığı dönem, şart ve ortama göre kaleme alınabilir veya değişik şekillerde hazırlanabilir. Meselâ; siyasi bir gücü karşısına almamak isteyen müellif, başından geçen önemli olayları ve şahsî düşüncelerini anlatmayabilir veya zikredilen gücün lehine çarpıtmada bulunabilir. Ya da oldukça sıkıntılı bir süreçten geçen (savaş, afet, sürgün vb.) ve yaşadıklarını uzun uzun anlatmaya vakti olmayan müellif, gün veya süreç içerisinde yaşadıklarını “kısa notlar” şeklinde kaydedebilir. İleriki bir süreçte notlarını yayımlamak istediğinde birtakım ilâveler veya çıkarmalar yapmak suretiyle eserine müdahale edebilir. Bu özellikleri dolayısıyla; günlük ve hâtırat, birincil kaynaklar arasında bulunsun ve oldukça samimî duygular içerip kişinin görüşlerini yansıtsa da -diğer kaynaklarda olduğu gibi- üzerinde tetkikat yapılması elzem olan bir türdür.

Harp cerideleri, önem arz eden süreçlerde tutulan askerî günlüklerdir. Şahısların kendi hayatlarını anlattıkları ve duygusal ifadelere yer verdikleri günlük metinlerine tezat olarak; harp cerideleri, belirtilen tarih içerisinde yaşanan gelişmeleri “tarafsız” ve “oldu-bitti” şeklinde aktarır. Aktardığı malûmat arasında düzenlenen harekât, ricât, yaralanma veya şehadet, atama, hava durumu, açlık veya hastalık gibi unsurlar bulunan harp cerideleri; savaşın gidişatı ve yaşanan olayların çetinliğine göre değişik hacimlere sâhip olabilmektedir. Öyle ki konu edilen güne ilişkin birkaç satırlık malûmatla yetinen ceridelerin mevcudiyeti de bu durumun bir sonucudur.

Prof. Dr. Mesut Uyar tarafından yayına hazırlanan *Binbaşı Abdür-rauf’un Harp Günlükleri; Osmanlı Genelkurmayı’nda Alman Komutanların Emrinde* başlıklı eser, Binbaşı Abdür-rauf’un günlüklerini barındırmaktadır. Binbaşı Abdür-rauf’un terekesinde bulunan üç adet defterin birleşimiyle meydana gelen eserin ilk defteri, 23. Nizamiye Alayı’na bağlı 3. Fırka’ya ait harp ceridesidir. İkinci ve üçüncü defter ise, günlük ile hâtırat türlerine dair az evvel sarf ettiğimiz “gün içerisindeki kısa notlar” hüviyetindedir. Bununla beraber; Binbaşı Abdür-rauf Bey’in hayat hikâyesini anlatan bir bölüm ile konuyla alakalı bir metin, birkaç vesika ve görselin bulunduğu “Ekler” kısmı da Mesut Uyar tarafından esere dâhil edilmiştir. Prof. Dr. Mesut Uyar; “Önsöz” kısmında (s. IX-XI) esere nasıl tesadüf ettiğini, mezkûr defterleri vücuda getiren Abdür-rauf Bey’in ailesiyle temasını ve tabîi olarak eserin yayına hazırlanış sürecini aktarmıştır.

Eserin birinci bölümü (s. 3-28) “Binbaşı Abdür-rauf Bey’in Hayat Hikâyesi ve Günlükleri” başlığını taşımaktadır. Kafkasya’dan Osmanlı topraklarına göçmüş olan bir aileye mensup olduğu; Çerkez Osman Efendi ile Melek Hanım’ın çocukları olarak, 1881 yılında Manastır’da dünyaya geldiği; babasının bir subay olduğu gibi bilgiler burada paylaşılmıştır. Abdür-rauf Bey’in hayatının ilk dönemlerine ait verilen bilgilerin akabinde, çocukluk ve gençlik yıllarına yönelik de bilgiler aktarılmıştır. Üsküdar Ahmedîye Mahalle Mektebi, Ravza-i Terakki, Toptaşı Askerî Rüştiyesi, Baytar ve Eczacı Askerî Rüştiyesi, Kuleli Askerî İdadisi ve nihâyetinde de Mekteb-i Harbîye’de öğrenim

hayatını sürdürmesi gibi hususlar burada ifade edilmiştir. Öğrenim hayatındaki tutumları ve sınıftaki diğer arkadaşlarına göre not durumları, resmî evrak şehadetinde açıklanmıştır. Resmî kaynaklarda adının “Abdür-rauf Üsküdar” şeklinde geçtiği ve 6039 numaralı diploma numarası ile mezun olduğu ifade edilmiştir. Mekteb-i Harbîye’den mezun olduktan sonra “teğmen” rütbesiyle III. Ordu’ya atanmış ve askerlik vazifesine resmen başlamıştır. Dönemin Balkanlar’ı tehlikede olduğundan ötürü, görevli olduğu müfrezesiyle birlikte eşkıya takibi ve bölge güvenliğinin sağlanması gibi önemli vazifelerde bulunmuştur. Günlükte Abdür-rauf Bey’in kendisini geliştirmeye olan merakı üzerinde durulmuş ve Libya’daki askerî okulda öğretmenlik yaptığı süreçten de bahsedilmiştir. Hayatını askerlik mesleğine adayan ve oldukça başarılı faaliyetler icra eden Abdür-rauf Bey, I. Cihan Harbi’nin nihâyetlerine değin vazifesini sürdürmüştür. 1923 yılında emekli olmasına rağmen askerlikten kopmamış, 1929’da Kuleli Askerî Lisesi’ne “Tarih Öğretmeni” olarak atanmıştır. Nihâyetinde, 5 Ekim 1929 tarihinde vefat etmiş ve arkasında oldukça değerli evrak bırakmıştır. Abdür-rauf Bey’in hayatına dair bilgiler verilen birinci kısmın akabinde, hâtıratı oluşturan ilk bölüm mahiyetindeki “Birinci Defter: Balkan Harbi” başlıklı bölüme (s. 29-80) geçilmiştir.

Eserin en uzun mahiyetteki bölümü olan birinci defter; Balkan Savaşları’na, savaşın gidişatına ve Nizamiye Alayı’nın 3. Fırka’sına ilişkin bilgiler vermektedir. Dönemi konu edinen pek çok eserde ve kaynakta kolaylıkla bulunabilecek olan askerî disiplinsizliği, mahkûmların da silâh altına alınıp savaşa gönderilmeleri, orduya siyaset bulaştırıldığı gibi tarihî olay ve olgular, burada da yer edinmiştir. Osmanlıların Balkan Savaşları’ndaki maddî durumunu anlatan şu ifadeler gayet manidardır ki Osmanlı Genelkurmayı’nın savaşa ilişkin tam bir hazırlık içerisinde bulunmadığını gösterir mahiyettedir: “*O gece biz zâbitler de bir beylik [tüyleri dökülmüş battaniye] üzerinde birbirimize sokulmak şartıyla uyuduk. Bir çadır, bir velense [kalın battaniye] falan bulan bahtiyardı*” (s.32). Ayrıca, Abdür-rauf Bey, savaş esnasında girdikleri bir ev hakkında “... *Bulduğumuz ev, bir Rum’un evi imiş. Orada zat-ı şahane ile Enver ve Niyazi beylerin, veliahdın, Yunan hükümdarı ile Rus aile-i imparatorisinin resimleri vardı.*” (s. 38) şeklinde malûmat vermiştir. Dışarıdan bakıldığında oldukça garip görünen bu vaziyet, birkaç şekilde anlamlandırılabilir. Örneğin; Osmanlı İmparatorluğu’na tâbi olunması, dönemin padişahı bulunan Sultan Reşad’a ait bir fotoğrafın bulunmasına zemin hazırlar. Enver ve Niyazi Bey’e ait resimlerin bulunması, mezkûr kişilerin II. Meşrutiyet’in ilânı ve dolayısıyla da Meclis-i Mebusan’ın açılmasında etkili olmaları gerekçesiyle olabilir. Zira devlet sınırları içerisinde yer alan ve farklı din ve millete mensup insanlar, Meclis-i Mebusan’da temsil edilme hakkını yeniden elde etmişlerdir. İlâveten, 31 Mart Hâdisesi ve ardından yaşanan gelişmeler neticesinde, otuz üç yıl hüküm sürmüş olan II. Abdülhamid tahttan indirilmiştir (1909). Öyle ki “despot”, “kızıl sultan”, “insan kanı içen vampir”, “Yıldız’daki baykuş” gibi yanlı şekillerde tarif ve tasvir edilen Sultan II. Abdülhamid’in İttihatçılar tarafından tahttan indirilmesi, devlet yönetiminde İttihat ve Terakki’yi etkin bir hâle getirmiştir. Bu yüzden; zikredilen yolun önemli adımlarını atan Enver (sonradan Enver Paşa) ve Niyazi Bey’e ait görsellerin bulunması manidardır. Yunan hükümdarı ile Rus hanedanına ilişkin

görsellere gelince; bu görsellerin mezkûr evde bulunması da şöyle yorumlanabilir: Ev, Yunan asıllı birisine aittir ve evin sâhibi, Rusların Balkan milliyetçiliği ile Balkanlıların -millî bağlar göz önüne alınarak- devletler kurmalarına ilişkin attığı adımları beğenmiş/benimsemiş olabilir.

Hâtıratın ilerleyen kısımlarında, Osmanlı ordusuna mensup olan askerlerin -genel manada- içinde buldukları vaziyeti (savaş hâli) hakkıyla idrak edemediklerini ve bu yüzden disiplinsiz davrandıklarını gösteren durumlara temas edilmiştir. Mezkûr hâtıratıta yer alan “... Ben onları sıraya koyuyorum, onlar yine karışıyorlar...” ve “... Derin uykuya dalan neferleri tekmelerle güç bela uyandırıyorduk...” gibi ifadeler (s. 32), mevzuubahis hususa örnek olarak gösterilebilirler. Sarf edilen ifadeler doğrultusunda, denilebilir ki; savaştan kaçan ve askerlikle hiçbir alâkası olmayan insanlarla imtihan olunduğu günler, oldukça samimî bir anlatımla kaleme alınmıştır. Bununla birlikte, eserin bu kısmında orduya ait birtakım resmî evraka ve askerinin konuşlandığı planlara yer verilmiştir. Zikredilen minvalde aktarım yapan birinci defter, aktarımını 1912 yılının sonlarına değin sürdürmüştür.

Eserin en hacimli bölümünün ardından başlayan “İkinci Defter: Defter-i Hâtırat” başlıklı bölüm, 81 ile 122 sayfaları arasında bulunmaktadır. Burada, hâtıratın önceki kısmına nazaran daha farklı bir yazım yöntemi kullanılmıştır. Detaylı bilgiler vermek yerine, günler ve o günde yapılan icraat hakkında kısa - genellikle birer satır- bilgiler verilmiştir. Bu özelliği hasebiyle, ikinci defter; detaylı bir gündülden ziyade, yapılması planlanmış olan ve yapılan işlerin kaydedildiği bir ajandaya benzemektedir. İlâveten, günlük içerisinde birtakım eksik günler ve kopukluklar da vardır. Örneğin; 18 Ocak 1916 tarihinden 7 Şubat’a, 7 Şubat tarihinden 17 Şubat’a ve 17 Şubat tarihinden de 8 Mart’a atlanmıştır (s. 96). Bununla birlikte, nispeten detaylı bilgiler verilen konulara da temas edilmiştir.

İkinci Defter, muhteviyatı itibarıyla 23 Kasım 1913 – 11 Ocak 1917 tarihî aralığını kapsamaktadır. Defter, Osmanlı Genelkurmayı’nın Birinci Şube’sinde göreve başlaması ve buradaki vazifeleri kapsamında yaptığı icraatın cüz’i bir kısmını ele almaktadır. Merkezde vazife yaptığı dönem içerisinde çok fazla malûmat paylaşmayan ve “mektup gönderdim, mektup geldi”, “Safi Bey’e bir fotoğraf hediye ettim, Hasan Safi Bey bir resim gönderdi” (s. 92-93) gibi ifadelerden oluşan İkinci Defter; Yaver Abdür-rauf Bey’in cephelere görevlendirilmesiyle birlikte uzun soluklu bilgiler içermeye başlamıştır. Öyle ki 9 Ocak 1916 tarihinden itibaren takip edilebilen mezkûr bilgiler, Abdür-rauf Bey’in -çoğunlukla karayolu ile hareket etmesinden ötürü- Anadolu’nun pek çok mahalli hakkında tespitlerini bünyesinde barındırmaktadır. Anadolu’daki pek çok şehrin -örneğin Sivas- oldukça perişan ve düzensiz olduğu (s. 98, 105 vd.), yolların araba için elverişsiz olduğu ve hatta pek çok defa arabalarının yolda kaldığı (s. 98, 99, 105 vd.) gibi bilgiler içermektedir. Ayrıca, görülen yerlerin mimarisi ve birtakım kültürel özellikleri (yemek, yaşayış vb.) de yer yer kısa notlar hâlinde ilâve edilmiştir. Kütü’l-Amâre’nin Osmanlı birlikleri tarafından ele geçirilmesine dair malûmat vermekte olan defter (s. 108-112), kuşatma safahatından ziyade, akabinde yaşananları aktarmıştır. Başkumandan Vekili ve Harbîye Nâzırı Enver Paşa (1881-1922) ile beraberinde bulunan heyetin, VI. Ordu Komutanı

Halil (Kut) Paşa (1882-1857) ve kumandasındaki birlikler ile temasına değinmektedir (s. 111). Akabinde Abdürrauf Bey, esir edilen İngiliz kuvvetlerinin komutanı olan General Charles Vere Ferrers Townshend (1861-1824) ve beraberindeki İngiliz subaylarını gördüğüne yer vermektedir (s. 112). Abdürrauf Bey, vazife sürecinde meydana gelen ve özel hayatını ilgilendiren meseleleri de günlüğüne kaydetmiştir ki; gündeme gelmiş olan bir evlilik meselesi, bu hususa örnek olarak gösterilebilir. (s. 91-92). Zikredildiği gibi, kısa ve günlük bilgilerle vücut bulmuş olan ikinci defter, bu minvaldeki içeriğiyle nihayetlenmiştir.

Abdürrauf Bey’in günlüklerinin son kısmı “Üçüncü Defter” başlığını (s. 123-138) taşımaktadır. Tıpkı bir önceki bölümde olduğu gibi, gün içerisinde yaşananların “oldu-bitti” şeklinde kaleme alınmasıyla oluşan bölüm, “kısa notlar” şeklinde ifade edilebilecek mahiyettedir. Ayrıca, bu defterin kaleme alındığı dönem de Cihan Harbi sürecine tesadüf etmektedir. Osmanlı Genelkurmayı’nın bünyesinde “başyaverlik” gibi önemli bir vazifeyi ifa eden Binbaşı Abdürrauf, pek çok konuda ketum davranmayı -ikinci defterde olduğu gibi- sürdürmüştür. Sır olduğunu tasavvur ettiği ve resmî gizlilik prosedürü içerisinde kalması gerektiğine inandığı malûmatı, günlüğüne kaydetmemiştir. Vazifeleri hakkında kısa kısa bilgiler verdiği bölüm içerisine ailevî durumuna ilişkin bilgileri de dâhil etmiştir ki; 4 Ocak 1918 günü dünyaya gelen oğlu ve oğlunun fizikî bilgileri, bu noktada örnek verilebilir (s. 125). Bunlarla birlikte; nispeten detaylıca anlatılmış olan bilgiler arasında, Sultan Mehmed Reşad’ın cenaze törenine ve Sultan Vahideddin’in cülus törenine iştirak ettiği (s. 130), kendisine verilen görev gereği on bir kişilik askerî heyetle Almanya’ya gittiği ve orada yaşadıkları (s. 131-136) gibi anekdotlar da bulunmaktadır.

Muhteviyatı itibarıyla eserin asıl kısımlarını teşkil eden üç defter (birincisi harp ceridesi); Osmanlı ordusunun Balkan Savaşları ile Cihan Harbi sürecindeki vaziyetini irdelemek adına önemlidir. Özellikle, ceride kısmı olan birinci defter, Balkan Savaşı sürecini 23. Nizamiye Alayı’nın 3. Fırkası gözünden görmeye ve mezkûr firkanın harekâtını incelemeye fırsat vermektedir.

Eserin “Ekler” kısmında bulunan ek bölümü, “Alman Askeri Heyeti ve Osmanlı Genelkurmay Arşivi’nin Akıbeti” başlığını (s. 139-158) taşımaktadır. Mesut Uyar tarafından hazırlanan bölüm, Almanların Osmanlı’ya askerî heyet göndermelerinin tarihî arka planıyla başlamıştır. Bu hususta detaylı bilgiler verildikten sonra, I. Cihan Harbi sürecine geçilmiştir. Almanların, I. Cihan Harbi süresince pek çok Osmanlı kurumuna yerleştiği muhakkaktır. Özellikle de stratejik olarak görülen Harbiye Nezareti ve Genelkurmay Arşivi’nde pek çok Alman subayın görevli olduğu malûmdur. Binbaşı Abdürrauf Bey ise, bir süredir Genelkurmay’da ve bünyesindeki arşivde görev yapmakta ve Almanların arşiv nezdindeki faaliyetlerini yakından gözlemlemektedir. 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasıyla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu’nda görevli bulunan Alman askerî personelin ülkeden gönderilmesi gerekmektedir. Ülkeden gitmeye hazırlanan Alman askerî personeli ise, giderken birtakım vesikayı da yanlarına almaya çalışacaklardır ki; bu durum,

Samet YILDIZ Mesut UYAR “Binbaşı Abdür-rauf’un Harp Günlükleri; Osmanlı Genelkurmayı’nda Alman Komutanların Emrinde”. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2022, ISBN: 978-625-429-124-1. 176 s.

Genelkurmay Arşivi’nde çalışmakta olan Abdür-rauf Bey’in dikkatinden kaçmayacaktır. Arşivde görevli bulunduğu süre zarfında pek çok hususu irdeleyen General Hans von Seeckt (1866-1936), 1 Kasım 1918’de görevinin bitmesini fırsat bilmiş ve epeyce evrakı yanında götürmeye teşebbüs etmiştir. Yaveri bulunan Binbaşı Rohrscheid’e verdiği talimat sâyesinde bu teşebbüsünü gerçekleştirecek olan General Seeckt, sandıklar dolusu evrakı kendisini Odessa’ya götürecektir. Binbaşı Abdür-rauf Bey’in çabaları ve Osmanlı Genelkurmayı’nı uyaran arzları da bir netice vermemiş ve belgeler, Almanya’ya gitmiştir. Kısa süre içerisinde Ahmed İzzet (Furğaç) Paşa (1864-1937) Hükûmeti tarafından harekete geçilmiş ve belgeler Almanya’dan talep edilmişse de birkaç gün içerisinde hükûmetin düşmesi, bu durumu akim bırakmıştır.

Sonuç itibarıyla; Prof. Dr. Mesut Uyar tarafından yayına hazırlanan eser, Osmanlı askerî eğitimi, Balkan Savaşları, I. Cihan Harbi ve Osmanlı-Alman ittifakı gibi hususlarda bilgiler vermektedir. Yayına hazırlanan eserin bir “tarih kaynağı” olması hasebiyle diline dokunulmadan yayımlanması, önem arz etmektedir. Bununla birlikte; metin içerisinde yapılmış olan yanlışlar veyahut açıklanması gereken hususlar, Mesut Uyar tarafından dipnotlarda belirtilmiştir. Eserde geçen hicrî tarihlerin miladi tarihe denk düşen karşılığı, köşeli parantez içerisinde verilmiştir. Ayrıyeten, metin içerisinde geçen husus ve olaylara dair görsel malzemeye (fotoğraf, belge, vs.) bolca yer verilmesi, -her ne kadar orijinal esere müdahale olarak görülebilirse de- esere renk katmıştır. Esere eklenen görseller, belgeler, açıklanması gereken hususlara yönelik hazırlanan dipnotlar ele alındığında; Binbaşı Abdür-rauf’un Harp Günlükleri-Osmanlı Genelkurmayı’nda Alman Komutanlarının Emrinde, askerî tarihe ilişkin literatüre katkı sağlayan eserlerden biridir.